

Черней Володимир Васильович,

ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Джужа Олександр Миколайович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ТА ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОШИРЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19, СПРИЧИНЕНОЇ КОРОНАВІРУСОМ SARS-COV-2

Анотація. У статті актуалізовано проблему поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Розглянуто правові напрями запобігання поширенню пандемії в Україні, на підставі чого запропоновано кримінологічні та віктимологічні заходи забезпечення безпеки шляхом прийняття стратегії державного реагування на Covid-19 (Стратегія запобігання), яка ґрунтується на контролі за пандемією шляхом уповільнення передачі вірусу й зменшення рівня смертності, пов'язаної з цією хворобою.

Ключові слова: COVID-19, SARS-CoV-2, коронавірус, безпека, кримінологія, віктимологія, боротьба, стратегія.

Summary. The article raises the problem of the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by the coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine. The authors consider the legal directions of preventing the spread of the pandemic in Ukraine, on the basis of which they propose criminological and victimological security measures by adopting a state response strategy to Covid-19 (Prevention Strategy), which is based on pandemic control by slowing virus transmission and reducing mortality, related to COVID-19.

Keywords: COVID-19, SARS-CoV-2, coronavirus, security, criminology, victimology, struggle, strategy.

COVID-19 – це нова хвороба, що суттєво відрізняється від інших захворювань, викликаних коронавірусами, важким гострим респіраторним синдромом і близькосхідним респіраторним синдромом. Вірус поширюється дуже швидко, що може призводити до спалахів зі зростанням рівня зараження. Наразі не існує терапевтичних

засобів або вакцин з доведеними можливостями лікування або запобігання COVID-19, хоча уряди країн, Всесвітня організація охорони здоров'я усіляко намагаються пришвидшити роботу з розроблення відповідних медичних засобів. Відповідно до статистичних даних, близько 40 % випадків захворювання проходить у легкій формі, у 40 % спостерігається захворювання середньої тяжкості, зокрема пневмонія, у 15 % випадків – тяжка форма захворювання, а в 5 % випадків спостерігається критичне захворювання [1]. В Україні коронавірусну інфекцію COVID-19 вперше було діагностовано 3 березня 2020 року в м. Чернівці. 13 березня було зафіксовано перший летальний випадок унаслідок цієї хвороби. Станом на 1 червня 2020 року в нашій країні підтверджено 24 823 випадків хвороби, з них хворих – 13 628, вилікувалося – 10 440, померло – 735 осіб [2].

Спалах COVID-19 досить швидко перетворився на глобальну пандемію за трьома визначальними показниками: а) швидкість і масштаб: стрімке поширення захворювання в усі куточки світу підірвало навіть найстійкіші системи охорони здоров'я; б) ступінь тяжкості: загалом 20 % – це важкі або критичні випадки, причому загальний коефіцієнт «лікарняної летальності» наразі перевищує 3 % і збільшується за наявності таких чинників, як вік і певні супутні захворювання; в) соціальна й економічна дестабілізація: шок, який відчули системи охорони здоров'я та соціального захисту, і заходи, вжиті для контролю передачі вірусу, призвели до значних соціально-економічних потрясінь [3].

Одним з вагомих нормативно-правових актів, з огляду на ситуацію, що склалася в Україні, та вжиття державою заходів, пов'язаних із запобіганням поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [4], яким визначено засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів, епідемій. Цей Закон встановлює права, обов'язки та відповідальність фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб [5].

Також у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX [6] встановлено адміністративну відповідальність за самовільне залишення місця обсервації (карантину) особою, яка може бути інфікована коронавірусною хворобою COVID-19. Зокрема, порушення правил щодо карантину, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України

«Про захист населення від інфекційних хвороб» [4], іншими актами законодавства, а також рішеннями органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними захворюваннями, тягне за собою накладення штрафу на громадян від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, на посадових осіб – у розмірі від 2000 до 10 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 44-3 КУпАП) [7].

Цим самим Законом встановлено й кримінальну відповідальність за порушення правил і норм, визначених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань або загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Зокрема, ст. 325 КК України [8] викладено в редакції, згідно з якою порушення правил і норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань, карається штрафом від 1000 до 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Слід зауважити, що в багатьох зарубіжних країнах обговорюють низку юридичних проблем, які виникли внаслідок пандемії коронавірусу COVID-19. Чимало дискусійних питань пов'язані з проведенням тестування. Майже 65–70 % опитаних у США припускають, що вони інфіковані. А це означає, що вони можуть поширювати інфекцію, не передбачаючи своєї провини та відповідальності. Отже, виникають труднощі з виявом епідеміологічного ланцюжка, оскільки встановлювати його вкрай складно і це потребує чимало зусиль і часу. Таким чином, динаміка захворюваності дедалі активніше збільшується [9]. Тому в законодавчих актах України слід чітко визначити відповідну термінологію, зокрема закріпити тлумачення поняття «обстеження на коронавірус COVID-19». Переважно це обстеження, що проводиться з метою виявлення антитіл коронавірусу COVID-19. Не допускається відмова в прийманні до лікувального закладу та наданні невідкладної медичної допомоги, обмеження інших прав осіб на підставі лише того, що вони є вірусоносіями або хворими на коронавірус COVID-19, так само як і обмеження прав рідних та близьких інфікованих.

Неінформування про зараження або зараження іншої особи (осіб) коронавірусом особою, яка знала про наявність у неї коронавірусної інфекції, має тягнути за собою кримінальну відповідальність. Винна в цьому особа також повинна відшкодовувати

шкоду, заподіяну у зв'язку з ненаданням зараженій особі медичної та соціальної допомоги.

З огляду на зазначене, ст. 325 КК України «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням» варто доповнити ч. 2 такого змісту: «Зараження іншої особи інфекційними захворюваннями особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби».

Водночас варто передбачити розробку більш досконалої системи епідемічного нагляду за коронавірусом COVID-19, яка полягала б в організації моніторингу за інфікованими та особами з «груп підвищеного ризику» зараження цією інфекцією. Необхідно також здійснити подальше матеріально-технічне та програмне забезпечення центрів із запобігання коронавірусу COVID-19 комп'ютерною технікою, засобами телекомунікації, що дозволить створити на регіональних рівнях єдину комплексну автоматизовану інформаційно-аналітичну систему з цієї проблеми на підґрунті базових комп'ютерних програм.

Також потребує оптимізації система медичного огляду населення, що повинна полягати як у масових епідемічних, так і у вибіркових обстеженнях окремих категорій населення зі збереженням обсягу досліджень стосовно осіб з «груп підвищеного ризику» зараження та інших контингентів.

Соціальна значущість проблеми поширення коронавірусу COVID-19, правового регулювання обстеження «груп підвищеного ризику», питання відповідальності медичного персоналу та інших осіб за зараження коронавірусом людини вимагає високої професійної підготовки кадрів для реалізації організаційних, правових, лікувально-профілактичних і протиепідемічних заходів та їх інформаційного забезпечення. З огляду на це, варто передбачити підготовку лікарів, правників, педагогів в інститутах удосконалення та на курсах підвищення кваліфікації спеціалістів різних профільних спеціальностей, особливо вірусологів-інфекціоністів; видання відповідної наукової, правової та навчально-методичної літератури (монографії, тематичні огляди, методики, збірники, довідники тощо); здійснення перекладу основних міжнародних журналів та інших видань із зазначеного питання; введення питань запобігання коронавірусу людини в програми практично всіх навчальних закладів; підготовку лідерів молодіжних організацій, осіб з груп підвищеного ризику в територіальних центрах запобігання коронавірусу людини; підготовку спеціалістів практичної охорони здоров'я, працівників правоохоронних органів і науковців у провідних спеціалізованих науково-дослідних установах України та за кордоном; розв'язання проблеми самоізоляції та обсервації.

Проведені заходи дозволять здійснити підготовку висококваліфікованих кадрів для надання правової та спеціалізованої медичної допомоги й істотно підвищать ефективність системи охорони здоров'я, освіти та юридично-інформаційного забезпечення цієї проблеми.

Противірусні ліки, якими намагаються лікувати коронавірус, поки малоефективні. Сьогодні лікарі намагаються використовувати «нуклеотиди», що застосовують під час лікування ВІЛ/СНІДу, і новий китайський противірусний препарат.

Наразі чимало випадків зараження медиків, які контактують з хворими. Вони обов'язково мають використовувати спеціальні маски, захист для очей і рукавички. Маски також необхідні хворим і тим, хто знаходиться на обсервації.

Важливо не панікувати, брати інформацію лише з офіційних джерел. Водночас деякі ЗМІ і блогери, прагнути до підвищення рейтингу, збільшення аудиторії, активно поширюють неправдиву інформацію. Це стосується не лише вітчизняних, а й іноземних ЗМІ, у яких щодня з'являються повідомлення про мільйони померлих від вірусу жителів Китаю, Італії, Іспанії, Ірану, США, Кореї, та нібито приховування владою правдивої інформації від суспільства.

У цьому контексті кримінологічне забезпечення безпеки суспільства усвідомлюється як наукове забезпечення соціальної практики в життєдіяльності особи, суспільства та держави. Кримінологічна безпека – це розробка на підґрунті кримінологічного знання системи заходів з вивчення, оцінки й запобігання кримінальним загрозам, а також упровадження наукових розробок у практику соціального контролю над злочинністю.

Вагомого значення набуває тісний взаємозв'язок кримінологічного, економічного, політичного, соціального та інших напрямів забезпечення безпеки особи та суспільства.

З огляду на відносну самостійність, віктимологічне вчення в межах віктимологічної теорії [10, с. 247–251] слід визнати однією з ключових проблем віктимологічного забезпечення безпеки особи та суспільства [11, с. 69–71], зокрема віктимологічного забезпечення національної безпеки України.

Проблема національної безпеки України, її віктимологічне забезпечення постає як наукова розробка заходів з вивчення, оцінки та запобігання віктимологічним загрозам, віктимізації населення та її наслідкам, а також їх упровадження в практику віктимологічного запобігання злочинності.

Отже, віктимологічне забезпечення безпеки – це заснована на принципах комплексного планування та програмування діяльність суспільства держави в особі її органів й інститутів, метою яких є досягнення оптимального на окресленому історичному етапі рівня

захищеності інтересів особи та суспільства від впливу віктимогенних детермінантів.

Зазначене засвідчує доцільність прийняття Стратегії державного реагування на COVID-19 (Стратегія запобігання), основним завданням якої буде контроль за пандемією шляхом уповільнення передачі вірусу та скорочення смертності, пов'язаної з COVID-19.

Така Стратегія передбачатиме досягнення глобальних цілей шляхом: а) координації державних і регіональних заходів реагування; б) залучення та мобілізації вражених вірусом і схильних до ризику місцевих громад; в) застосування ситуативно необхідних медико-санітарних заходів для уповільнення передачі вірусу та контролю спорадичних випадків; г) підготовка системи охорони здоров'я з метою скорочення смертності, пов'язаної з COVID-19, збереження першорядних послуг охорони здоров'я та захисту медичних працівників; д) планування екстрених заходів для забезпечення безперерйних життєво необхідних суспільних функцій і послуг.

Глобальні стратегічні цілі цієї Стратегії полягають у: мобілізації всіх структур і населення країни на боротьбу з пандемією з метою забезпечення прийняття відповідальності всіма державними та громадськими секторами, участі в запобіганні випадкам захворювання шляхом дотримання гігієни рук, «респіраторного етикету» та фізичного дистанціювання всіх і кожного; контролі за випадками й осередками хвороби, запобіганні передачі вірусу серед населення шляхом швидкого виявлення та ізолювання всіх випадків, наданні належної медичної допомоги, відстеженні, запровадженні карантину та підтримки для всіх, хто контактував з хворими; запобіганні передачі вірусу серед населення шляхом прийняття відповідних ситуацій заходів запобігання та контролю інфекції, загальних заходів фізичного дистанціювання, а також належних і пропорційних обмежень на внутрішні й закордонні поїздки, у яких немає нагальної потреби; скороченні смертності завдяки наданню відповідного клінічного догляду хворим на COVID-19, забезпеченні безперерйності першочергових послуг охорони здоров'я та соціальної допомоги й захисту працівників на першій лінії боротьби з вірусом, і вразливих груп населення; розробці безпечних й ефективних вакцин і терапевтичних засобів, які можуть бути поширені в необхідній кількості та доступні залежно від потреб.

Україна повинна впроваджувати всебічний комплекс заходів, відповідний її можливостям і ситуації, щоб уповільнити передачу вірусу та скоротити смертність, пов'язану з COVID-19, з кінцевою метою досягнення і (або) підтримкою стабільного рівня передачі вірусу або відсутності нових випадків інфікування. Стратегії на регіональних рівнях повинні зіставляти заходи щодо скорочення смертності, пов'язаної з COVID-19, зі смертністю, пов'язаною з перевантаженням

систем охорони здоров'я та перериванням інших першочергових медичних і соціальних послуг, а також мінімізації небезпечних і довгострокових негативних наслідків для здоров'я та добробуту внаслідок соціально-економічного ефекту певних заходів у відповідь.

Список використаних джерел

1. COVID-19 – coronavirus pandemic. *Worldometer*. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.
2. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov-1>.
3. Обновленная стратегия борьбы с COVID-19. *Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)*. 2020. 14 апр. URL: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/strategies-plans-and-operations>.
4. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квіт. 2000 р. № 1645-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення 05.05.20).
5. Covid-19: роз'яснення Омбудсмана щодо свободи пересування в умовах карантину. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/press-office/pr/>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17 берез. 2020 р. № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-IX>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
9. У США померло вже понад 51 тис. інфікованих коронавірусом. *УНН: Українські національні новини: інформаційне агентство*. 2020. 25 квіт. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1865765-u-ssha-pomerlo-vzhe-ponad-51-tisyach-infikovanikh-koronavirusom>.
10. Ривман Д. В. Криминальная виктимология : учебник. СПб. : Питер, 2002. 304 с.
11. Задорожный В. И. Виктимологическая безопасность и ее обеспечение мерами виктимологической профилактики : монография. Тамбов : Першина, 2005. 162 с.